

gatást nyújt a *Feral* által e célra létrehozott konzorcium számára.

A kormány döntése elleni tiltakozásul a szerkesztőség egy hétre szüneteltette a lap megjelenését, „hogy bebizonyíthassuk, Horvátország nem omlik össze a *Feral* nélkül, ahogy azok akarták, akik kivégzőosztag elé állították”.

A szerkesztőség közleményt adott ki, amelyben többek között ez áll: „Mindenki előtt nyilvánvaló, akinek csak egy gramm józan esze is van, hogy a *Feral Tribune* nem pornográf újság, hanem bizonyosfajta, »magasabb politikai célokat szolgáló« hivatalos szankció áldozata. A *Feral* megadóztatása – bármi legyen is a vélemény az újság tartalmáról – a horvát sajtóban elkezdődő átfogó tisztogatást jelzi [...] és súlyos oldalvágás a demokratikus folyamatok felé. [...] Az állami erőszak legalizálása által – melynek lépcsőfokai többek között az egypárti parlament megteremtése, a »törvényes birtokviszasszerzés«, a törvényesített lopás vagyonátadás formájában, az állami cenzúra bevezetése, amely vagy »adópolitika« vagy »a nyilvános kommunikáció szabadságáról szóló törvény«-en keresztül valósul meg – nyitva az út a klasszikus diktatúrához.”

A közlemény egy korábbi részében ezt írják: „Lehet, hogy Horvátország nem veszít sokat, ha a *Feral*t megfojtják, de elpusztításának módszere

kétségkívül hosszú időre meghatározza majd a szólásszabadság sorát. És nem csak a beszédét. A hatalom képviselői, akik megtiltják, hogy ne vessünk, csak könnyeket tudnak számunkra biztosítani.”

A felfüggesztés csak időleges volt. Ha bárki is kételkedett volna, hogy a *Feral Tribune* továbbra is kész borsot törni a hatalom orra alá, kézbe veheti az újság *Hard Porno* különkiadását, amelynek címdalán meztelen keblű, rendőrsisakot és gumibotot viselő hölgy látható, belül pedig összegyűjtve megtalálható az összes pikáns kép, amely az állami támogatást élvező újságok előző heti számaiban megjelent. A *Feral* maga nem vonakodik meztelenséget mutatni; a felsorakoztatott bizonyítékok azonban azt mutatják, hogy versenytársai közelebb állnak a pornográfiához. A hátsó borítót teljes egészében egy, a meztelen Tudjmant ábrázoló képnek szentelték, akin a következő szerkesztői fügefalevél olvasható: „A Művelődési és Oktatási Minisztérium 532-03-1/5-94-01 sz. rendelete alapján a *Feral Tribune* nem kap mentességet a forgalmi adó alól. NÉZD MEG, MI VAN MÖGÖTTE.”

A szerkesztők humora nem oldja meg a *Feral Tribune* súlyos helyzetét. Komoly nemzetközi nyomás nélkül a horvát kormánynak a független sajtó elfojtására tett erőfeszítései könnyen sikerre vezethetnek.

ERIC CHENOWETH

SZ...TLEK, TE HÜLYE FASZ!

Akinek fordítói vagy tolmácsi gyakorlata van, nehezen tudja megállni, hogy feliratos film nézése közben ne hasonlítsa össze az elhangzó eredetit és a látható fordítást, szinte kényszeres rutinnal ellenőrizve a feliratozás helyességét. Így tettem én is az *Édes hármásban* című amerikai film nézése közben. A feliratozó jól végezte munkáját, semmi komoly kifogásom nem lehetett. De mivel ily módon a szövegre (is) figyeltem, feltűnt, hogy milyen hihetetlen mennyiségű trágárság hangzik el a szereplők szájából, amit

a felirat is becsületesen „hozott” a magyar néző számára. A meglepő az volt, hogy a többiek, akikkel együtt láttam a filmet, egyáltalán nem ilyen benyomással távoztak, nem érzékelték a szokatlanul trágár nyelvet, nem is nagyon értették, miről beszéltek.

Akkor talán nem is volt trágár? Hiszen – mondhatnánk – a trágárságnak nincs abszolút definíciója, megítélése mindig viszonylagos, mint a „közszeméremnek” (pontosabban annak megsértésének) a bírói gyakorlatban. Trágárság az, amit ott és akkor annak érzünk. Ezek szerint – a kellő feltételek megléte esetén – a „fűzfa” szó is lehet trágár, míg más körülmények között a „basz” is lehet nem trágár? Ez a relativizált meghatározás társadalmilag vagy stilsztikailag talán elképzelhető, a nyelvelírásban azonban számon tartjuk a trágár szavakat mint a „tabuszavak” egy alcsoportját.

De előbb a filmről. Arról szólt, hogy két fiú és egy lány a véletlen folytán közös kollégiumi szobát kap, lassan összeszoknak, és közben minden lehetséges kombinációban szerelmek szövődnek, illetve nem szövődnek köztük. A figurák talán sablonosak voltak (rámenős, de belül törékeny nőcsábász; gátlásos, vívódó homokos; intellektuális felszín alatt kéjszív csajszi), és rezignált epilógus zárta a történetet („évek teltek el azóta, néha találkozunk...”). Afféle amerikai film. De mozgalmas volt és mulatságos, és főleg rengeteget beszéltek egymással a szereplők, taglalván vágyaikat, félelmeiket, haragjaikat. Ehhez használtak szokatlanul sok trágárságot, részben a szóban forgó szerelmi cselekmények, illetve az együttélés során óhatatlanul publikussá váló anyagcsere-folyamatok megjelölésére (tehát denotatív értelemben), részben pedig mondandójuk nyomatékosabbá tételére (azaz expresszív értelemben). Az expresszív használat két módon is működik. Egyrészt – az expresszív elemeket a közleményekhez mintegy szervesen illesztve – címzettekbe, célba találhatóbbá teszi a mondandóval: ezt „fatikus” nyelvi funkcióknak nevezzük, például „Csókolom, ez sokba fog kerülni!” vagy „Bazmeg, szeretlek!” Másrészt az expresszív anyag – a közlemény szerves része-

ként – lehetővé teszi, hogy a közlendőt a beszélő érzelmeivel, hozzáállásával átszínezzék, s így hozzásegíti, hogy a lélekelemzések vallomásszerűbbek, átéltebbek, akár fájdalmasabbak legyenek: ezt „emocionális” nyelvi funkciónak nevezzük, például „Ez egy vagyomba fog kerülni!” vagy „Szentimentális piccsa vagy!”

A filmbeli szereplők tehát a klasszikus nyelvi funkciókat mutatták be, csak éppen trágár eszközökkel. Tetették mindezt anélkül, hogy a filmnek a legcsekélyebb pornográf hangulata lett volna. Explicit erotikát is kevés volt, negyven évvel ezelőtt is elment volna. Ellenkezőleg, az egész film a romantikus diáklelkezés, a kollégiumi egymás-levében-fővés, a párkapcsolat alapkérdéseire való rácsodálkozás, a botladozó helykeresés jegyében zajlott. A sziruposágtól – a jó színészi játék és pergő rendezés mellett – éppen a „szókimondó” stílus mentette meg. Ez adott neki többkevesebb hitelességet, esetenként sebző élt. Hogy mindez természetesen hatott, azt nézőtársaim reakciója bizonyítja, akik „csak” nézték a filmet, és nem elemezgették kényszeresen a szöveget.

Mégsem mondhatjuk, hogy ne lett volna trágár a trágár, ugyanis a trágárság abszolút és nem relatív kategória. Ha például egy Goldoni-darabban mindenki velencei tájszólásban beszél, az teljesen természetes: az előadás után a néző (legalábbis az olasz néző) erre nem is fog emlékezni, mert a darabhoz, annak légköréhez ez hozzátartozik. Ettől azonban még velencei tájszólás marad, azaz a tájszólásosság nem relatív fogalom. Mármost ahogyan vannak tájnyelvi szavak vagy kiejtési módok, úgy vannak trágár szavak, s e minősítésük nem helyzet vagy ízlés kérdése. Adott nyelvközösség adott nyelvállapotában adott, hogy mi trágár. A trágár szavak attól – és csak attól – trágárok, hogy a nyelvközösség tudja róluk, hogy azok. Az „ülep” nem az, a „valag” igen: fordítva is lehetne, ez megállapodás kérdése, azaz önkényes konvenció. Az angol „kiss” is négy betű, mégsem tartozik a „négybetűs szavak” közé.

A trágár szavak mind tabuszavak, de nemcsak a trágárságok tabuk, ha-

nem azok lehetnek egyes népcsoportjelölők, testi vagy szellemi fogyatékosokat kifejező szavak, istennevek, politikai kifejezések stb. A tabu nem olyan, mint az akasztott ember házában a kötél, hiszen a „kötél” önmagában nem tabuszó, csak a helyzet teszi kerülendővé. Az sem igaz, hogy bizonyos dolgokat jelölő szavak automatikusan tabuszavak lennének, hiszen az „ülep”, „széklet”, „közösül” (hogy csak a biológiánál maradjunk) nem tabuszavak. A tabuszó tehát nem egyenlő a trágársággal, nem egyenlő a bizonyos helyzetben kerülendő szavakkal, de nem egyenlő bizonyos témájú szavakkal sem. A szűk meghatározás így szólna: a tabu olyan szó, melyet sohasem szabad kimondani. Ám így a kérdéses szó nem is létezhetne, legfeljebb né-

mán, a könyvek lapjain, amire van ugyan példa, de a nyelvi tabu jelensége ennél sokkal ősbibb és általánosabb, az analfabéta dzsungeltörzseknek is vannak tabuszavai (maga a kifejezés is onnan származik). Filmünk hősei is igencsak kimondták e szavakat. Nyilván nem igaz, hogy „sosem szabad kimondani” – talán csak a következményekkel kell számolnia annak, aki ilyet szól. Módosítsuk a meghatározást: a tabu olyan szó, melyet nem lehet következmények nélkül kimondani. Ez azonban túl tág, mert például az „igen” szó nem tabu, mégsem lehet esküvőn a pap kérdésére következmények nélkül kimondani. A tabuszó nem feltétlenül valami súlyos, elköteleződést jelentő vagy lavinát megindító szó, bár gyakran az. A tabu a társadalmi rituálé része, önkényes jelzőeszköz. Lényege, hogy tabu voltát a közösség elismeri, használatát esetleg igen szűk területen („műhelycélokra”) elfogadja, és minden más területen határsértésnek, normaszegésnek, azaz gesztusnak tekinti. Tabu az, amiről tudjuk, hogy tabu; következésképp tabuszegés az, amiről tudjuk, hogy tabuszegés. A tabuszavak – mint például bizonyos ruhadarabok vagy a női pipázás – arra valók, hogy segítségükkel magunkat elhelyezzük adott csoportban, helyzetben, érzelmi vagy társadalmi hálóban. A tabu öncélú, mert mindig van nem tabu szinonimája, azaz elkerülő „evazív” megfelelője („ülep” stb.), ennyiben is különbözik az akasztott-ember-példától, hiszen abban a helyzetben nem kiút, ha „kötél” helyett „madzagot” vagy „zsineget” mondunk.

A tabuszegés súlyt, ütőerőt, érzelmi nyomatókat, kétségbeesett lendületet kölcsönöz mondatainknak. Az már nem nyelvészeti kérdés, hogy a szemérmes fiatalok (mert a filmbeliek azok voltak!) vallomásaikat, érzelmeiket durvaságok vattája közé ágyazva érzik csak kimondhatónak, mint az érdes külsejű, de melegszívű őrmester. Mintha a trágárságok nyomatásával egy háttérhangszórót kapcsolnának bömbölő erősre, hogy annak zaja mellett éppen csak hallani lehessen (és csak nagy figyelemmel, és csak nagyon közel hajolva), hogy mit mond a szívük.

NÁDASY ÁDÁM